

פרק העבירות	הנחיות התביעה
עדכון אחרון: ינואר 2016	הצבאית הראשית

הנחיה מס' 2.02

עבירות אלימות והתעללות

כללי

1. עבירות האלימות וההתעללות הפכו לרעה חולה בחברה ויש לשרשן מתוכה. הדרך לעשות כן היא באמצעות מדיניות מחמירה של העמדה לדין ועתירה להטלתם של עונשים מכאיבים על מי שמהין לעשות שימוש בכוח כלפי מפקדו, פקודו, חברו ליחידה, ממלא תפקיד או מי שמצוי במשמורת.

מדיניות העמדה לדין

2. ככלל, בעבירות אלימות והתעללות, בהן נפתחה חקירת מצ"ח, יש להגיש כתבי אישום. בנסיבות חריגות, בהן מורה הפרקליט על העמדה לדמ"ש, יש לנוקטו סמוך ככל הניתן למועד האירוע.
3. מעבר לכך, כאשר מדובר במקרים של תקיפת שוטרים צבאיים או עובדי ציבור אחרים יש להגיש, ככלל, כתב אישום.

בחירת סעיף האישום המתאים - כללי

4. החש"ץ מבחין בין אלימות כלפי מפקד (סעיף 59), אלימות כלפי ממלאי תפקיד (סעיף 60), אלימות כלפי חייל (סעיף 61) והתעללות (סעיף 65).
5. חייל המכה חייל אחר, שאינו מפקדו או פקודו, יועמד לדין עפ"י סעיף 61 לחש"ץ.
6. חייל המכה זקיף, שוטר צבאי בתפקיד או בקשר לתפקידו, או חייל המכה חייל אשר הופקד על שמירת אדם, רכוש או מקום, יועמד לדין עפ"י סעיף 60 לחש"ץ.
7. חייל המכה חייל הגבוה ממנו בדרגה, יועמד לדין לפי סעיף 59 לחש"ץ. במקרים חריגים, בהם אין למצוא כל קשר פיקודי בין המכה למוכה, ובהם חלקו של המוכה בקטטה איננו פחות מחלקו של המכה, קיים שיקול דעת להעמיד לדין בגין עבירה של אלימות כלפי חייל בלבד.
8. חייל המכה חייל הנמוך ממנו בדרגה, יועמד לדין עפ"י סעיף 65(א) לחש"ץ, זולת במקרים חריגים.
9. כל אימת שמדובר בהתעללות שאינה כרוכה באלימות פיזית, ללא הבחנה בין הפרשי הדרגות בין המעורבים, יש להעמיד לדין עפ"י סעיף 65(ב) לחש"ץ.
10. חייל המכה אדם שאינו חייל, אשר נתון למשמורתו, יועמד לדין עפ"י סעיף 65 לחש"ץ (בסוגיית המשמורת ראה ע/63/06 סמל חיימוביץ נ' התצ"ר (2006)).

פרק העבירות	הנחיות התביעה
עדכון אחרון: ינואר 2016	הצבאית הראשית

עבירת ההתעללות בחש"ץ

11. המחוקק יצר בסעיף 65 לחש"ץ מדרג של עבירות, כאשר העונש בצד עבירת ההתעללות הוא שלוש שנות מאסר, ואם העבירה בוצעה בנסיבות מחמירות עונשה הוא שבע שנות מאסר.
12. על מנת להעמיד לדין בגין עבירת התעללות יש להוכיח, את קיומו של יסוד ה"התעללות". בפסיקה נקבעו, כרשימה לא ממצה, נסיבות אשר יובילו להרשעה בעבירה זו (ע/63/06 סמל חיימוביץ'): השפלה וביזוי של הקורבן; ההתנהגות נועדה להטלת מרות או הפחדה; המתעלל נמצא בעמדת כוח או מרות כלפי הקורבן, המצוי בעמדת נחיתות; הקורבן חסר ישע; מדובר בהכאה הכוללת השפלה; הכאה שאינה נעשית רק בידים, אלא גם באמצעים אחרים, כגון רגליים; ההכאה נעשית ברשות הציבור ולא ברשות היחיד).
13. על מנת להרשיע בעבירה של התעללות בנסיבות מחמירות נדרשות נסיבות אחרות, הנוספות לאלה של "התעללות סתם" שנמנו לעיל.
14. בעוד שיסוד הנסיבות המחמירות בעבירות שבחוק העונשין (סעיפים 335- חבלה ופציעה בנסיבות מחמירות, ו-382 לחוק העונשין – תקיפה בנסיבות מחמירות) מוגדר בחוק העונשין במפורש, הנסיבות המחמירות בעבירת ההתעללות בנסיבות מחמירות (סעיף 65(ג) לחש"ץ) אינן מוגדרות בחש"ץ. מכאן, שהנסיבות המחמירות עשויות להילמד מן האמור בלשונו של חוק העונשין.
- לכן, במצב שבו מייחסים את עבירת ההתעללות, ומתקיימות נסיבות מחמירות כמובן בחוק העונשין, יש לייחס התעללות בנסיבות מחמירות לפי סעיף החוק בחש"ץ.
- בכל מקרה אחר, ניתן לשקול לייחס התעללות בנסיבות מחמירות, בהינתן קיומן של נסיבות אחרות, הגם שאינן ממין אלה המוגדרות בחוק העונשין, כפי שיפורט להלן.
15. בשנים האחרונות הפסיקה התייחסה לנסיבות המחמירות שבסעיף 65(ג), תוך שנקבע כי ניתן לראות בנסיבות הבאות כנסיבות מחמירות: שימוש בכלי נשק קר או חם, ריבוי עבריינים, התעללות במספר קורבנות וכן תכנון מוקדם של מעשה העבירה. עם זאת, בית הדין הדגיש כי אין מדובר ברשימה סגורה של מקרים (ע/10,14/10 סג"מ חיים פלק מזרחי נ' התצ"ר, שעניינו התעללות כלפי חייל). נסיבות חומרה נוספות שנמנו על ידי הפסיקה הן היותו של המוכה אזוק ומכוסה עיניים וצילום ותיעוד האירוע (ע/48,49/14 התצ"ר נ' סמ"ר לידור כהן).
16. בשים לב לאמור לעיל, ניתן לראות בנסיבות הבאות, שאינן מהוות רשימה סגורה, כנסיבות מחמירות לצורך סעיף 65(ג) לחש"ץ:
- א. שימוש בכלי נשק קר או חם או איום בשימוש בו;
 - ב. חבירה של שניים או יותר לביצוע המעשים;
 - ג. התעללות במספר קורבנות;
 - ד. תכנון מוקדם של מעשה העבירה;
 - ה. היותו של המוכה אזוק ומכוסה עיניים;
 - ו. צילום ותיעוד האירוע;

פרק העבירות	הנחיות התביעה
עדכון אחרון: ינואר 2016	הצבאית הראשית

- ז. מעשים חוזרים ונשנים ;
- ח. ביצוע המעשים ממניעים גזעניים, גם אם לא צורף לכתב האישום סעיף 144 לחוק העונשין, בהתאם להנחיית תצ"ר 2.24 ;
- ט. נסיבות ייחודיות של הקורבן (גיל, מין, נכות פיזית או אחרת) ;
- י. נוכחות אחרים בעת ביצוע המעשים ;
- יא. פגיעה משמעותית אחרת בכבוד או בצלם האדם.
17. בהתקיים אחת הנסיבות המנויות בסעיפים א' - ו', ככלל, יש להגיש כתב אישום בגין עבירה לפי סעיף 65(ג) לחש"ץ. בנוסף, עבירה זו תיחוס גם בהתקיים **שתיים** או יותר מהנסיבות האחרות המנויות לעיל.

אלימות כלפי בעלי תפקיד

18. כאשר מדובר במקרים של תקיפת סגל רפואי או צוות עזר רפואי (רופא, קב"ן, קפ"ס, חובש, מגיש עזרה ראשונה, פרמדיק, צוות מרפאה וכיו"ב), בייחוד עת הדבר נעשה על רקע תפקידם, יש להתייחס לכך במשנה חומרה (ראו ע/06/29 ; ע/05/127) ויש להגיש כת"א בגין עבירה של תקיפת עובד ציבור לפי סעיף 382 לחוק העונשין, התשל"ז – 1977. במקרים בהם יש קושי בהוכחת יסודות העבירה, ניתן לייחס עבירה של אלימות כלפי מפקד (סעי' 59 לחש"ץ) או אלימות כלפי חייל (סעי' 61 לחש"ץ) לפי העניין.
19. בדומה, בכל מקום אחר שבו ננקטת אלימות כלפי בעל תפקיד (שאינו ממלא תפקיד על פי סעיף 60 לחש"ץ), על רקע תפקידו, יש להגיש כתב אישום בגין עבירות אלה.

סעיף האישום בהתקיים נסיבות חמורות

20. במקרים בהם האלימות גרמה חבלה של ממש, חבלה חמורה, פציעה או בהתקיים נסיבות מחמירות אחרות, כגון שימוש באלה, סכין, אולר או שימוש בחפץ קשה אחר, יש להגיש כתבי אישום בגין עבירות על סעיפים 329- חבלה בכוונה מחמירה; 333- חבלה; 334- פציעה; 335- חבלה ופציעה בנסיבות מחמירות; 380- תקיפה הגורמת חבלה ממשית לחוק העונשין, תשל"ז - 1977, בהתאמה, חלף העבירות שבחש"ץ. כך יש לעשות אף במקרים בהם התקיימו נסיבות מחמירות כקבוע בסעיף 382 לחוק העונשין.

אי דיווח של מפקדים

21. ככלל, במקרים בהם עולה מחקירת מצ"ח כי מפקדיו של חייל ידעו כי ביצע עבירת אלימות או התעללות, המצדיקה חקירת מצ"ח, ולא דיווחו על כך, יש להעמידם לדין משמעתית.

פרק העבירות	הנחיות התביעה
עדכון אחרון: ינואר 2016	הצבאית הראשית

מדיניות מעצר עד תום ההליכים

22. ככלל, ייעצרו חיילים, החשודים בביצוע מעשי אלימות, כאשר נוספו להתנהגות האלימה היבטי חומרה מיוחדים. עד כה הכיר בית הדין הצבאי לערעורים בהיבטי החומרה הבאים, ככאלה המצדיקים מעצר עד תום ההליכים במקרי אלימות:

- א. אלימות קשה במיוחד או אכזרית;
- ב. גרימת נזק ממשי;
- ג. שימוש בנשק קר או חם (ואין נפקא מינה אם שימש הנשק לשם הפעלת האלימות או לצרכי איום);
- ד. מעשה מתוכנן (כגון: "סגירת חשבון");
- ה. מעשה בצוותא עם חיילים אחרים;
- ו. עבר משמעותי או פלילי של הנאשם, הנוגע למקרי אלימות קודמים.
- ז. התעללות בחסרי ישע (אזוקים/מכוסים עיניים) נתונים תחת משמורת, ובמיוחד אוכלוסיה מקומית, או במהלך תפקיד שיטורי או מעין שיטורי (עמ/03/29; עמ/04/28; עמ/08/42).
- ח. עבירה שבוצעה מתוך מניע גזעני (בש"פ 3199/14)

23. אין בשיקולים הנזכרים לעיל כדי להוות רשימה סגורה, ויש לבחון בכל מקרה לגופו, האם מתקיימים היבטי חומרה, אשר יצדיקו עתירה למעצר הנאשם עד תום ההליכים (ראו ע"מ/99/29, ע"מ/98/26, ע"מ/98/3, ע"מ/97/51, ע"מ/97/49).

טיעון לעונש

24. העונש הראוי למי שעושה שימוש באלימות ממשית כלפי חברו הינו מאסר בפועל, מאסר מותנה ופגיעה בדרגה. ככלל, ריצוי עונש בדרך של עבודה צבאית איננו מתיישב עם הרשעה בעבירות אלימות (ראו ע/107/07; ע/94/05; ע/191/93, ע/109/90). כמו כן, עבירות האלימות אינן מתיישבות בד"כ עם נשיאת דרגות, ולפיכך, למעט מקרים חריגים, תעתור התביעה לפגיעה בדרגת הנאשם (ראו ע/104/08; ע/231/92, ע/60/92). כמו-כן, תעתור התביעה, ככלל, להטלת עונשים כספיים על נאשמים שגרמו נזקים באלימות (ראו ע/253/90). במקרים של עבירות כלפי תושבים מקומיים באיו"ש ובאזח"ע, יש לעתור לענישה חמורה שתוקיע ותגנה שימוש באלימות כלפי אוכלוסיה אזרחית מקומית (ראו ע/17/02; ע/145/08; ע/27/02).

25. הנסיבות המחמירות שיש לציין בטיעון לעונש בתיקים אלה הינן בין השאר הנסיבות הבאות:

- א. חבלה ממשית או פציעה של הקורבן (ראו ע/49/91);
- ב. שימוש בנשק חם או קר, כגון אלות, סכינים, אולרים וכד' (מרבית פסה"ד נסובים סביב שימוש בלתי חוקי בנשק - ראו ע/79/90, ע/49/91, ע/42/91, ע/110/91);

פרק העבירות	הנחיות התביעה
עדכון אחרון: ינואר 2016	הצבאית הראשית

- ג. האלימות בוצעה כלפי מפקד באשר הוא מפקד, בפרט כשהיא באה בתגובה למתן פקודה ע"י המפקד (כגון: במהלך דיון משמעותי, במהלך תרגיל, אימון או משימה קרבית כלשהי) או בתגובה לסירוב לשחרר ממשימה.
- ד. האלימות הייתה מתמשכת וחרף ניסיונות להרגיע (ראו ע/49/91), או שהיתה התפרצות מתחדשת לאחר ששכבו הרוחות (ראו ע/191/93);
- ה. האלימות הייתה כלפי פקוד או כלפי מי שנתון במשמורת והינו חסר אונים;
- ו. חברו מספר אנשים לפגוע בקרבן (ראו ע/186/92);
- ז. האלימות הייתה תגובה לאירועים קודמים הקשורים למערכת הצבאית או שאינם קשורים בה (כגון אלימות על רקע סיום מערכת יחסים בין בני זוג- ראו ע/65/08; ע/60/92);
- ח. האירוע האלים לא היה חד פעמי, או שלנאשם ישנן הרשעות קודמות בעבירות אלימות (ראו ע/94/05; ע/231/92, ע/74/93, ע/141/91, ע/42/91);
- ט. גילו של הקורבן (למשל: קטין – ראו ע/145/08).
- י. האלימות בוצעה כלפי סגל רפואי או צוות עזר רפואי (ע/45/08; ע/47/08; ע/82/08)
- יא. העבירה בוצעה מתוך מניע גזעני.

לסיכום, יש לעתור בתיקים אלה לענישה הכוללת עונשי מאסר בפועל, מאסר על תנאי, הורדה מכל דרגה ופיצויים לטובת נפגע העבירה.